

دفتر ملی اطلاع‌رسانی به معلولان اهداف و مسئولیت‌ها

تاج الملوك ارجمند^۱

معلولیت به معنای عام عبارت است از هرگونه اختلال یا نارسایی در ساختمان یا فعالیت‌های عادی بدن از جمله فعالیت‌های مغزی و روانی. معلولیت ممکن است باعث محدودیت در برقراری ارتباط از طریق سخن گفتن، دیدن، شنیدن و یا ایجاد اشکال در روابط اجتماعی به دلیل محدودیت‌های فکری شود. معلولیت را به پنج گروه بزرگ شنوایی، بینایی، تکلم، جسمی، و ذهنی و فکری تقسیم‌بندی کرده‌اند. ارائه خدمات کتابخانه‌ای و اطلاعاتی به هر یک از گروه‌های فوق مستلزم وجود کارکنانی آگاه و متخصص و بهره‌مندی از امکانات و تجهیزاتی ویژه است. با توجه به این نکته مهم که هدف نهایی و انگیزه ارائه تکنولوژی، خدمات و برنامه‌های متنوع، پیدا کردن راه حلی مناسب جهت دستیابی تمام افراد به تمام مواد کتابخانه است؛ و به سبب تشابه نیازهای اطلاعاتی معلولان با سایر افراد، تمام منابع و خدماتی که به وسیله کتابخانه‌ها ارائه می‌شود باید قابل دستیابی معلولان نیز باشد. متأسفانه در کشور ما خدمات کتابخانه‌ای و اطلاعاتی به معلولان سابقه چندانی طولانی ندارد و با اینکه از تأسیس اولین مرکز آموزشی مخصوص معلولان بیش از سی سال می‌گذرد، به علت عدم برنامه‌ریزی صحیح در این مورد، هنوز در هیچ یک از مراکز آموزشی کتابخانه‌ای که بتواند حداقل نیازهای مربوط را تأمین کند موجود نیست، و مراکزی که به کار تهیه مواد و ارائه خدمات کتابخانه‌ای به این گروه اشتغال دارند، به علت عدم برخوردار بودن از تجهیزات، نیروی متخصص و ارتباط با

۱. عضو هیأت علمی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

مراکز بزرگ فرهنگی در خارج از کشور جهت استفاده از تجارب و تخصص آنها، نتوانسته‌اند نقش اساسی را که در این زمینه به عهده دارند به خوبی ایفا نمایند.

با توجه به اینکه قشر نسبتاً وسیعی از جمعیت کشور ما را معلولان تشکیل می‌دهند، و با اعتقاد به اینکه برای بهبود بخشیدن و سر و سامان دادن به کار کتاب و کتابخانه هیچ وقت دیر نیست، باید خدمات کتابخانه‌ای و اطلاعاتی به این گروه را با هدف دستیابی مساوی تمام افراد به اطلاعات، از نظر کیفی و کمی در فرم‌های قابل استفاده آنها پی‌گیری نموده و در برنامه‌های فرهنگی و آموزشی کشور نیازهای ویژه این گروه مورد توجه خاص قرار گیرد.

دفتر ملی اطلاع‌رسانی به معلولان به عنوان یکی از واحدهای معاونت پژوهشی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران از اوایل سال ۱۳۷۳ شروع به فعالیت کرده است، و اشاره به آن خالی از فایده نخواهد بود.

اهداف و مسئولیت‌های دفتر ملی اطلاع‌رسانی به معلولان

اهداف

- الف. ایجاد شبکه‌ای غیرمتمرکز از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به منظور تسهیل در طرح اشتراک منابع، جهت مبادله سریع مواد در فرم‌های قابل استفاده معلولان؛
- ب. حمایت از خدمات قابل دستیابی در سطح کتابخانه‌ها خصوصاً کتابخانه‌های عمومی، از نظر دامنه، عمق، و کارایی؛
- ج. ارتباط مستقیم با افراد و تهیه مواد، ابزارها، وسایل و سایر خدمات کتابخانه‌ای از طریق نظام امانت بین کتابخانه‌ای؛
- د. کوشش در جهت دستیابی معلولان به تمام مواد کتابخانه‌ای؛
- ه. افزایش دامنه، کارایی و عمق خدمات و مواد موجود؛
- و. مشخص نمودن نقش مدیریت در توسعه و هماهنگی خدمات با سایر سطوح.

مسئولیت‌ها

الف. برنامه‌ریزی

- برنامه‌ریزی جهت ارائه خدمات به معلولان مطابق با استانداردهای موجود بین‌المللی، و با توجه به شرایط و امکانات مراکز اطلاع‌رسانی کشور؛
- تهیه فهرست مشترکی از مواد بریل، کتاب‌های گویا و چاپ‌درشت جهت برقراری نظام امانت بین کتابخانه‌ای از این قبیل مواد؛

- تأمین نیازهای اطلاعاتی تمام استفاده‌کنندگانی که دارای نارسایی جسمی یا ذهنی هستند؛
- نگهداری سیاهه‌ای از کارهایی که تاکنون به صورت قابل استفاده معلولان تبدیل گردیده، به منظور کمک به تهیه‌کنندگان جهت جلوگیری از دوباره کاری؛
- استفاده از نیروی متخصص در برنامه‌ریزی کمیته‌های مشورتی؛
- مشورت با معلولان و شرکت دادن آنها در کمیته‌های مشورتی؛
- استفاده از کارکنان با مهارت‌های لازم در برنامه‌ریزی‌ها، از جمله برنامه‌ریزی در ارائه خدمات، تهیه مواد و ایجاد تسهیلات؛
- تهیه و توزیع راهنماها به منظور کمک به توسعه خدمات در سطوح مختلف، تهیه برنامه‌های بلندمدت، مشخص نمودن سیاست‌ها و روش‌ها و ارزیابی برنامه‌های جاری.

ب. همکاری

- استفاده از نظرات مشاوران ویژه و نمایندگان مراکز فرهنگی و آموزشی جهت ارائه خدمات اطلاعاتی مناسب و هماهنگی خدمات کتابخانه‌ای برای معلولان در سطوح بین‌المللی، از طریق مشارکت با سازمان‌های ملی در سایر کشورها؛
- همکاری با سازمان‌های ویژه معلولان از قبیل سازمان‌های آموزشی، رفاهی و سایر سازمان‌های مرتبط؛
- ایجاد فرایند رسمی مشاوره جهت برنامه‌ریزی‌های مشترک میان کتابخانه‌های عمومی، تخصصی، دانشگاهی، و آموزشگاهی؛
- همکاری با کارکنان سایر کتابخانه‌ها به منظور ایجاد و گسترش شبکه کتابخانه‌ای؛
- ایجاد روحیه همکاری و تفکر پویا و اشاعه آن.

ج. خدمات

- ارائه خدمات تخصصی، تهیه راهنماها، استانداردها، کتابشناسی‌ها و ارائه خدمات اطلاعاتی ویژه؛
- تهیه مجموعه‌ای از مواد قابل استفاده معلولان و تهیه کتابهای گویا از منابعی که استفاده از آنها محدودیت‌هایی دارند، به تعدادی که جوابگوی نیازهای مراجعه‌کنندگان باشد؛
- تهیه اطلاعات راجع به نحوه پیشگیری، توانبخشی و دستیابی این گروه به منابع مورد نیاز؛
- تمرکز خدماتی که پرهزینه، مؤثر، و اختصاصی هستند؛
- تهیه سیاهه‌ای از منابعی که اختصاصاً برای این گروه تهیه شده‌اند و جمع‌آوری اطلاعات در

مورد ابزارهای قتی مورد استفاده معلولان؛

- سفارش مواد مورد نیاز و فهرست نویسی منابع تهیه شده؛
- به وجود آوردن امکانات لازم جهت استفاده از منابع در خارج از کتابخانه، برای مثال ارسال کتاب از طریق پست و برقراری نظام امانت مواد، تهیه اتومبیل برای حمل کتاب و ایجاد ارتباط با شبکه امانت بین کتابخانه‌ای؛
- تأمین مواد و منابع مورد لزوم مؤسسات مخصوص نگهداری از معلولان، از جمله تهیه نوار کاست و دستگاه ضبط و سایر ابزارهای مورد نیاز این مؤسسات؛
- ارائه خدمات ارجاعی به معلولان جهت مراجعه و دریافت خدمات از سایر مراکز.

د. تأمین بودجه

- تأمین بودجه مورد نیاز برای اجرای برنامه‌های جاری جهت نیل به اهداف کتابخانه در این مورد در زمان‌های پیش‌بینی شده، غنی‌سازی مجموعه و سعی در بهبود ارائه خدمات به معلولان؛
- تأمین بودجه جهت اجرای پروژه‌هایی که منجر به نوآوری‌هایی در زمینه خدمات به معلولان می‌گردد، خصوصاً کودکان معلول؛
- تخصیص بودجه جهت ایجاد خدمات جدید، خریداری وسایل و استفاده از خدمات متخصصان خارج از کتابخانه؛
- تأمین هزینه کارکنان جهت شرکت در کلاس‌های کارآموزی ویژه و تأمین هزینه آموزشی تعدادی از معلولان، به طوری که بتوانند در کتابخانه به کار مشغول شوند؛
- سعی در تهیه منابع مالی از سازمان‌ها و مؤسسات خیریه برای تهیه تجهیزات گران‌قیمت.

ه. کارکنان

- ایجاد مشاوره به منظور تعیین نیازهای آموزشی کارکنان؛
- ایجاد برنامه‌های آموزشی به منظور افزایش آگاهی‌های کارکنان و بهبود در ارائه خدمات؛
- تشویق کارکنان به شرکت در سمینارها، نمایشگاه‌ها و کنفرانس‌ها در این زمینه؛
- استخدام افرادی علاقه‌مند و ماهر در زمینه تهیه کتاب‌های بریل و گویا.

و. تحقیقات

- تأسیس پایگاه اطلاعاتی آمار، تحقیقات، مجموعه‌های اطلاعاتی، نوآوری‌ها و غیره؛

- تشویق و حمایت پروژه‌هایی که نوعی نوآوری و خلاقیت در این زمینه در آنها وجود دارد؛
- توسعه شیوه‌های جدید ارائه خدمات و ارائه مدل‌های موفق در این زمینه به سایر کتابخانه‌ها؛
- حمایت از انجام تحقیقات کاربردی، مانند تجزیه و تحلیل فعالیت کتابخانه‌ها در این مورد و مشخص نمودن نیاز گروه‌های مختلف استفاده‌کننده؛
- همکاری با مؤسسات آموزشی ویژه معلولان برای یافتن راه‌های عملی جهت حل مسائل و مشکلات اطلاعاتی آنها.

ز. تبلیغات

- اطلاعات در مورد ارائه خدمات ویژه در کتابخانه باید در مواد تبلیغاتی کتابخانه گنجانیده شود. از خبرنامه‌های مربوط به معلولان، خبرنامه‌های کتابخانه و رسانه‌های خبری عمومی برای ارائه اخبار مربوط به معلولان می‌توان استفاده کرد؛
- مواد تبلیغاتی باید به صورت‌های قابل استفاده معلولان نیز تهیه شود، برای مثال، تهیه فرم‌هایی با چاپ درشت.

ح. منابع

- تهیه منابع اطلاعاتی و تفریحی در فرم‌های قابل استفاده این گروه، از جمله تهیه داستان‌هایی با چاپ درشت، صفحات موسیقی، کتاب‌های بریل و تهیه جزئیاتی از شرایط ویژه معلولان برای استفاده متخصصانی که با آنها کار می‌کنند و سایر مراجع‌کنندگان؛
- تهیه و گسترش مجموعه‌ای از مواد که صرفاً مورد نیاز این گروه است. این مجموعه باید مرتباً روزآمد گردد. تهیه کتاب‌های مرجع، روزنامه‌ها، مجلات در فرم‌های قابل استفاده برای نابینایان از ضروریات است؛
- سازماندهی خوانندگان و مترجمان داوطلب و تهیه رایانه‌هایی که بتوانند به سرعت و سهولت متن عادی را تبدیل به بریل نمایند.

ط. تسهیلات

- تهیه اطلاعات در مورد ساختمان، زمین، و تجهیزاتی که قابل استفاده معلولان باشد؛
- مشخص کردن ابزارها و وسایلی که استفاده دوگانه دارند؛
- تهیه برنامه بلند مدت برای ایجاد تسهیلات پیشنهادی در زمان‌های پیش‌بینی شده.

فعالیت‌های جاری و برنامه‌های آینده دفتر ملی اطلاع‌رسانی به معلولان

۱. ارائه خدمات ارجاعی به معلولان جهت سهولت مراجعه و دریافت خدمات از مراکز مربوط، به منظور صرفه‌جویی در وقت و هزینه و جلوگیری از ارائه خدمات تکراری.
 ۲. شرکت در جلسات مشاوره‌ای که از طرف سازمان‌ها و نهادهای ذیربط در این مورد تشکیل می‌شود و ارائه رهنمودهای لازم؛
 ۳. ارتباط با مراکز علمی و فرهنگی بزرگ خارج از کشور برای استفاده از تجارب و تخصص آنها، برای مثال مذاکره با مسئولان بخش خدمات ویژه در کتابخانه ملی و مرکز علوم و تکنولوژی کانادا، برای استفاده از مجموعه کتاب‌های گویای این مراکز از طریق شرکت در نظام امانت بین‌المللی این قبیل مواد. در این مورد با هماهنگی‌های انجام شده و با توجه به نیازهای عمومی دانشجویان نابینا اولین مجموعه از کتاب‌های گویا به این مراکز سفارش داده شده است؛
 ۴. تهیه مقالات در زمینه‌های مختلف معلولیت و ارائه آخرین اطلاعات و تحقیقات به عمل آمده در این زمینه برای استفاده علاقه‌مندان؛
 ۵. ارائه خدمات اطلاعاتی و راهنمایی‌های لازم به دانشجویان و پژوهشگرانی که پروژه‌هایی در این زمینه دارند، و همچنین کمک به معلولان برای استفاده بهینه از منابع و امکانات موجود؛
 ۶. شرکت در همایش‌های مربوط و ارائه مقاله برای کمک به ارتقاء آگاهی عمومی نسبت به نیازهای اطلاعاتی معلولان؛
 ۷. تهیه طرحی جامع برای فهرستگان معلولیت؛ مطالعات فرنگی
 ۸. تهیه کتابشناسی معلولیت؛
 ۹. جمع‌آوری کلیه مقالاتی که تاکنون در زمینه‌های مختلف معلولیت به چاپ رسیده‌اند و تهیه مجموعه مقالات معلولیت.
 ۱۰. ایجاد بانک اطلاعاتی مشتمل بر آماری از معلولان با نارسایی‌هایی خاص ذهنی، جسمی، حسی، مجموعه‌های اطلاعاتی مشتمل بر کلیه موارد فوق، پروژه‌های در دست اجرا، تحقیقاتی که با هدف نوعی نوآوری، ابتکار و خلاقیت برای بهبود و تسهیل ارائه اطلاعات به معلولان انجام شده باشد، اعم از تحقیقات داخل یا خارج از کشور و سایر موارد مرتبط.
- به امید آنکه فعالیت‌های این دفتر گامی باشد هر چند کوچک، در جهت بهبود وضعیت اطلاعاتی، آموزشی و نهایتاً اجتماعی این گروه وسیع از جمعیت کشورمان. ■